

O espazo da tradución das expresións idiomáticas na clase de FLE (Francés como lingua estranxeira)¹

Fernande Ruiz Quemoun²

Universitat d'Alacant

As expresións idiomáticas, comprendidas e utilizadas sen recorrer a unha aprendizaxe escolar, instálanse co tempo na memoria popular e son compartidas polos membros dunha mesma comunidade lingüística. Non obstante, as pescudas en fraseoloxía demostran que non se traballan moito na clase de FLE xa que se consideran elementos lingüísticos complexos e difíciles de memorizar. Este artigo sitúase na perspectiva da pasaxe da lingua fonte ou L1 á lingua meta ou L2; trátase durante a tradución de analizar a imaxe literal e a súa descodificación metafórica. Este traballo que, evidentemente, vai máis alá da lingua, facilita a comprensión e a memorización das expresións estudadas. A imaxe referencial supera o sentido da suma dos constituintes da expresión e conduce á abstracción da interpretación.

Palabras clave: fraseoloxía, descodificación, tradución, imaxe referencial, didáctica da fraseoloxía francesa

Idiomatic expressions, which are understood and used without a school learning, are set up in the popular memory. They are also shared by the members of a linguistic community. However, researchs in phraseology prove that they are not very studied in FLE courses, since they are considered as complex linguistic elements and difficult to memorise. This paper deals with the perspective of the translation from source language or L1 to target language or L2 and tries to analyse literal images and their metaphorical decoding. This work, which goes beyond language, makes easier the understanding and memorisation of the studied expressions. The reference image will surpass the sense of the sum of the parts of the expression and will lead to abstraction and interpretation.

Data de recepción 01/03/2011 Data de aceptación 06/04/2011

¹ Tradución de Vanessa Gamallo.

² Este artigo encádrase no proxecto da investigación intitolado Adquisición da competencia idiomática e discursiva do francés lingua estranxeira no contexto español: Elaboración dun corpus textual bilingüe con fines didácticos (code FF12010-15092), apoiado polo Ministerio de Ciencia e Innovación Español.

Keywords: phraseology, decoding, translation, reference image, didactic, French as a foreign language

1. Introducción

Aprender unha lingua é apropiarse non só dos elementos mínimos senón tamén da riqueza da súa fraseoloxía. Agora ben, captar o sentido dunha expresión fixada require unha certa habelencia no coñecemento, tanto da lingua fonte como da lingua meta, por parte do suxeito que fala. Non abonda con propor a tradución ou a explicación das expresións. A súa interpretación depende da súa imaxe referencial que vai máis alá da súa estrutura superficial e que ha de formar parte da aprendizaxe da lingua estranxeira.

Que é, daquela, a fraseoloxía? Retomando o dito por Gonzalez Rey (2002:20), diremos que a fraseoloxía é:

... un système de signes linguistiques composés de groupes de mots ayant un sens global, souvent figuré et métaphorique, configurés par des phrases toutes faites, locutions, idiomatismes et proverbes.

Cal é o segredo da fraseoloxía? Na fraseoloxía, a noción de expresión idiomática lígase estreitamente coa noción de fixación, xa que a miúdo se define como unha expresión fixada comprendida como unha palabra con “carga cultural compartida” CCP³ e inscribese no léxico da lingua dada. Segundo Hudson “os locutores dunha lingua conseguen unha máxima economía repetindo as expresións que xa oíron en vez de crear constantemente novas” (Hudson 1998:139). Non obstante, as unidades fraseolóxicas lexicalizadas supoñen unha das maiores dificultades no ámbito do ensino-aprendizaxe do FLE (Bárdosi - Ettinger - Stölting 1992)⁴. Daquela, é máis doado construír unha frase palabra por palabra para expresar unha idea figurada?

A fixación máis ou menos variable dunha expresión idiomática EI⁵ constitúe o resultado dunha idea construída de xeito arbitrario pola tradición lingüística que a distingue da suma das palabras dunha frase. Vexamos un exemplo, se un aprendiz hispanofalante, falso principiante, escoita durante unha conversa *Ils ne sont pas sortis de l'auberge!*⁶, é difícil que capte o sentido, preguntárase por que “eles quedaron no hotel, no albergue”. Será por un imprevisto, ou ben por un problema de saúde...? Non obstante, unha EI como *L'habit ne fait pas le moine* “o hábito non fai o monxe” comprenderase de inmediato: “non xulguemos a persoa pola súa aparencia”. De maneira sistemática o aprendiz buscará na bagaxe lingüística da súa lingua materna unha expresión equivalente co obxectivo de medir esta semellanza coa lingua meta: *El hábito no hace al monje*.

³Unha palabra con carga cultural compartida é un “valor engadido” ó significado dunha palabra que serve de marca de pertenza e de identificación culturais (Galisson 1991:119).

⁴Vilmos Bárdosi, Stephan Ettinger e Cécile Stölting en 1992 xa analizaron non só os fundamentos teóricos da fraseodidáctica senón que propuxeron moitos dos exercicios esenciais.

⁵Abreviatura de expresión idiomática, a partir de agora EI.

⁶En argot, a palabra *auberge* “albergue” significa ‘prison’, prisión. Esta expresión significa entón que vai ter que pasar moito tempo aínda nunha “prisión” (material ou afectiva), polo tanto en problemas; que os problemas e dificultades aínda non acabaron.

O sentido dalgunhas expresións pode ser achado grazas a un grao ou nivel de familiaridade creado coa axuda dunha equivalencia na lingua materna do aprendiz por ser próximo á súa lingua. Observemos outro exemplo: *Rira bien qui rira le dernier*, *Rie mejor quien rie el último*, é dicir que o asunto terá consecuencias e o que pensa gañar será o cabo castigado. O locutor quere dicir con iso que será el quen gañe ó final e que poderá rirse do seu adversario.

O noso traballo tratará en primeiro lugar da tradución das expresións idiomáticas e do seu lugar na clase de FLE. Logo veremos se a imaxe referencial resulta ser común nas dúas linguas e abordaremos a fixación destas unidades fraseolóxicas. Finalmente, interesáronos na súa orixinalidade: a metáfora e os estereotipos nas EI.

2. Como traducir unha expresión idiomática?

Retomando o dito por Salah Mejri (2005:120-128), recoñeceremos que traducir é saber administrar un déficit. Que traducimos cando traducimos? Para Jean-René Ladmiral: non traducimos o que se dixo senón o que pensamos que quixo dicir quen dixo o que quedou dito⁷. Habería que engadir que a subxectividade ten un papel considerable na tradución. Cada lingua ten combinacións fíxas, que se teñen por intraducibles noutra lingua; combinacións que lle son propias e que deben ser interpretadas no seu contexto. Neste caso, reducir o texto –o discurso– ós segmentos, é traizoar o esencial. En definitiva, a comprensión de moitas expresións metafóricas en LE⁸ xustifícase por un coñecemento metafórico da LM⁹.

Por iso supoñen as unidades fraseolóxicas unha das maiores dificultades no ámbito do ensino-aprendizaxe dunha lingua estranxeira xa que ilustran un trazo característico do home: a súa capacidade creativa no ámbito da linguaxe (Ettinger 2008:95-127). Se o aprendiz de FLE ou dunha LE calquera pretende falar coma un nativo, deberá comprender esta fraseoloxía enraizada no cotián da lingua meta. Para expresarnos non só debemos dispor das palabras, do vocabulario, senón tamén de trazos específicos do sistema lingüístico, das características da sociedade como a visión que esta sociedade ten do mundo que conforma a idiosincrasia da lingua meta. Calquera expresión está constituída por un conxunto, un enunciado, composto de palabras e dun significado que contén un sentido global máis ou menos opaco.

As expresións idiomáticas, metáforas culturais comprendidas e utilizadas sen recorrer á unha aprendizaxe escolar, instálanse e mantéñense co tempo na memoria popular. Este imaxinario colectivo, esta fraseoloxía compártena relativamente os membros dunha mesma comunidade lingüística mesmo algúns nenos dende a súa idade máis temperá. Un neno de catro, cinco anos xa aprendeu e fai súas algunhas expresións como: *T'es dans la lune!*; *J'ai une faim de loup*; *À la queue leu leu...* que é capaz de empregar en diferentes situacións comunicativas. Estas EI, que se refiren ás súas emocións, penetraron no seu “mundo” grazas á socialización. O neno almacena e aprende de

⁷ *On ne traduit pas ce qui est dit mais, ce que l'on pense qu'a voulu dire celui qui a dit ce qui a été dit.*

⁸ Abreviatura de lingua estranxeira, a partir de agora LE.

⁹ Lingua materna, a partir de agora LM.

memoria dunha maneira natural estas expresións –previamente construídas– e sérvese delas a medida que o vai necesitando a diario como o resto do seu léxico aínda que sen poder interpretalas. Un neno bilingüe será, por outra banda, quen de traducilas se son máis ou menos transparentes e próximas á súa lingua materna: *Tu me casses les pieds; tu me tapes sur les nerfs (tu m'énerves); j'en ai marre (je n'en peux plus)* traduciranse pola expresión española *Estoy harto/a* que podería considerarse un equivalente na competencia lexical dun neno desa idade. A escolla entre as EI implica unha adaptación á situación de comunicación, se partimos de dous contextos diferentes:

- A nai pídelles ó fillo por enésima vez que acabe de comer as verduras; o neno, amuado, contesta: *J'ai plus faim, j'aime pas ça, toujours des légumes ! J'en ai marre !* [“Ya no tengo hambre. Esto no me gusta. Siempre verduras! Estoy harto!”]

- A irmá pequena quere xogar a calquera prezo coa súa irmá maior; a maior, cansa pola insistencia da pequena, enfadáse, rexéitaa e di *Arrête, tu me casses les pieds!* [“Para, non me rompas a cabeza”].

Resulta que a formula escollida responde máis ou menos a unha mesma situación de irritación. Mentres, o neno é quen de utilizar a propósito unha ou outra expresión que entendeu espontaneamente, sen darse conta. Habería que precisar aquí que a utilización destas EI na súa linguaxe responde polo tanto a un resultado de adquisicións graduais.

3. A progresión das expresións idiomáticas na clase de FLE

Aquí xorde unha pregunta ¿Por que na aprendizaxe dunha lingua estranxeira a fraseoloxía só se aborda no nivel B2 do Marco Europeo Común de Referencia para as linguas: aprendizaxe, ensino, avaliación (MECRL)?¹⁰

Na clase de didáctica de FLE os meus estudantes, futuros profesores de ensino secundario, integran nos seus traballos dirixidos (TD) as EI xa que, co tempo, se deron conta de que esta clase de xogo de palabras foi, durante a súa traxectoria universitaria, un aliado que espertaba non só a súa curiosidade senón que tamén supuña un desafío que, en resumo, conducía a descifrar estas expresións preconstruídas. Tras destas constatacións, decatáronse de que é ó profesor a quen lle incumbe o deber de que se capte o sentido. Esta tarefa, esta debulla metafórica somérxeos nos xiros figurados que non se corresponden sempre coas representacións referenciais da súa lingua. Se as linguas son culturalmente diferentes e se a linguaxe se singulariza de maneiras diferentes, veremos ó longo deste traballo se é así tamén en canto á representación que nos facemos de tal ou tal expresión.

Polo tanto parece que unha expresión idiomática nun contexto preciso amosa un sentido concreto. Retomemos a xa comentada locución *Ils ne sont pas sortis de l'auberge*. Esta frase non se debe entender no seu sentido literal senón como un conxunto lexicalizado, que expresa que continúan as contrariedades e dificultades. A

¹⁰ A versión galega pode verse e descargarse en http://www.cirp.es/pls/bdbox/inv.pub_detalle2?p_id=191. En francés *Cadre Européen Commun de Référence* (CECR). http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_FR.pdf

primeira vista, o que esta en xogo é importante, entón intentamos confrontar os nosos estudantes á imaxe referencial desta expresión. O exercicio consiste en deducir o seu sentido. Podémosnos preguntar por que *albergue*. Segundo Guillemard (2002:155-156), *l'auberge* recibía os viaxantes para pasar a noite e o nome apareceu, cara ó século X, pola influencia combinada xermánica e provenzal. Representaría un conxunto de perigos que parece difícil evitar.

No século XIX, unha cantiga propagada polos tratantes ambulantes evocaba o albergue de Peyrebeille, na Ardèche, de onde era difícil saír, porque alí mataban os viaxantes para roubarlles o que levaban.

Pero, para comprender ben esta EI, cómpre buscar a orixe desta expresión no argot onde como o atestan moitas obras especializadas, “albergue” tamén significa “prisión”. *Ne pas être sorti de l'auberge*, é quedar moito tempo a durmir na palla húmida. Cal é entón a imaxe referencial de prisión? Unha prisión¹¹, centro de detención ou cárcere, é un lugar de encarceramento. Dado que os centros de detención son os únicos establecementos carcerarios franceses que teñen superpoboación, esta expresión quizais abrangue non só a privación de liberdade senón tamén a opinión sobre os problemas que ocasionan esta situación de aglomeración humana, as pelexas e as carencias neses centros. Noutros termos, cando unha situación mostra que as dificultades son enormes adiviñamos que a pena será pesada, é dicir o locutor quere comunicarlle ó seu interlocutor que “eles” *n'en ont pas fini avec leurs ennuis*, “aínda non se liberaron dos seus problemas”, pero o conxunto de palabras que emprega non teñen o mesmo sentido có que quere transmitir.

Se é difícil descodificar a EI francesa *Ne pas être sorti de l'auberge*, como habería que facer para chegar á tradución española *no haber salido del atolladero*, “estar nunha canella sen saída”, “estar en apuros”? Teríamos que sinalar que na estrutura profunda estas dúas expresións se asemellan; ademais en español o sentido é menos opaco.

4. É común nas dúas linguas a imaxe referencial da EI?

A interacción cos nosos estudantes favorece a análise da imaxe-idea e a concentración sobre a información que permite traducir eficazmente o contido semántico da imaxe e facer dela unha lectura codificada. Este recorte proporcionalle ó lector unha estruturación visual da EI que, mesmo antes de entrar no seu contido, permíttelle comezar a construír o sentido. A seguir dirixe a atención á palabra-clave “albergue”, despois ó contexto, á función referencial da mensaxe “estar encerrado, atrapado” e, en terceiro lugar, á emoción “sentimento que se ten en tal situación”. Estas dúas expresións, figuradas e lexicalizadas, integran dous signos de significado estable en cada unha das dúas linguas. Máis alá da espoliación semántica, a imaxe referencial vólvese unha pegada visual común ás dúas linguas e percibirase na súa totalidade mesturando o concepto e a imaxe.

¹¹En Francia, existen sete tipos de establecementos carcerarios: os cárceres, os centros de detención, as prisións de Estado, os centros penitenciarios, os centros de semi-liberdade, os centros para penas reducidas, os establecementos para penas habilitadas e os establecementos de detención para menores.

Daquela, a orixe desta unidade fraseolóxica indica que as preocupacións non se acabaron, que fará falta tempo para resolvelas. Logo trátase dunha convención arbitraria ancorada no tempo e compartida nas dúas linguas.

Interesémonos na etimoloxía de *atolladero*. En bable, a lingua de Asturias a raíz TUR-coas variacións TOL-, TEL-, TUL- deu TOLLU que significa “burato, pozo ou depresión do terreo” que parece ser de orixe celta, presente en francés no topónimo Toulon, que se escribía antigamente Toulhen, é dicir o burato vello, nome que puido vir dunha antiga canteira hoxe cuberta.

Este exemplo ilustra a maneira como a imaxe referencial dunha expresión pode compartir trazos comúns nas dúas linguas:

-espazo: lugar máis ben escuro, perfectamente delimitado, onde a falta de luz, de claridade é suposta ou ben xustificada nas prisións así como nas canellas estreitas.

-tempo: a duración séntese como interminable para aqueles que padecen a pena e estarán aí ata que alguén decida o contrario ou ata que alguén lles leve axuda.

A carga emocional desta situación difícil de vivir, deste trance, está presente nas dúas linguas; pero a esperanza de salvarse tamén está presente. Acontece que esta imaxe¹² referencial evoca un burato onde a luz do día non entra nunca e do que non é doado dar saído; porén a convicción de saír de aí anuncia o final dos problemas e a liberación.

*On n'est pas sortis de l'auberge mais on y parviendra!*¹³

O estudo das expresións non literais, é dicir, as que “significan” outra cosa diferente do que “din” permite ampliar as capacidades pragmáticas do aprendiz da lingua

¹²

http://www.google.es/imgres?q=pozos&hl=es&biw=1279&bih=609&gbv=2&tbn=isch&tbnid=r_a1RqORmU4hbM:&imgrefurl=http://lamelancoliadelosrios.blogspot.com/2010/11/coger-mas-pronto-las-estrellas.html&docid=bxpDZqGeuH80nM&imgurl=http://3.bp.blogspot.com/_SIG2-ALG0mY/TN2pSiL3vII/AAAAAAAAABZA/LuhznYBGiM4/s400/pozo-003.jpg&w=302&h=394&ei

¹³ Non saímos dela pero habémolo conseguir!

estranxeira. É posible fixarse como obxectivo o de descifrar unha expresión idiomática solicitando a inferencia¹⁴. Por outra banda, este descifrado apóiase no recorte desta unidade fraseolóxica mentres chama a atención sobre a palabra-clave. Isto último é susceptible de estimular a interpretación da expresión e de encamiñar o noso aprendiz cara ó que ten sentido. Desta maneira a explicación da fonte da palabra compensa a non-comprensión da expresión e a inferencia permite descodificar a súa opacidade semántica. Entón antes mesmo de buscar a tradución, os estudantes poden facer aproximacións na súa lingua e, quizais, adiviñar o seu equivalente cunha marxe de erro mínimo.

Podemos intentar seguir a análise destas estruturas, máis ou menos fixadas, pletóricas de imaxes. Tomemos outro exemplo: o programa *Langue de bois, s'abstenir*¹⁵, da canle Direct 8, presentado e animado por Philippe Labro. Trátase dun debate “totalmente libre, o máis expresivo e o máis contradictorio posible” entre catro cronistas (intelectuais, xefes de prensa, editorialistas, xornalistas) que debaten os temas políticos, de sociedade e culturais máis importantes da actualidade, sen “linguaxe de madeira”. Nun primeiro momento, o aprendiz terá dificultades para comprender de que se trata pero o discurso sagaz dos invitados daralle unha pista: Pierre Bénichou, Sophie Coignard, Michèle Cotta e Guillaume Perrault son os comentaristas do programa do día¹⁶: o pulso franco-mexicano sobre o caso de Florence Cassez introducido por unha reportaxe. Sobre este tema, Michèle Alliot-Marie¹⁷ anunciou o 11 de febreiro que non participaría en ningún acto do ano de México en Francia e que convocaría o embaixador dese país en París. “É unha verdadeira denegación de xustiza” declarou a ministra na canle France 2 e cualificou de “decisión inxusta” o rexeitamento de México do recurso de casación da francesa Florence Cassez, condenada a 60 anos de prisión por complicidade en secuestro.

Os estudantes, testemuñas do discurso polémico do xornalista, asisten ó debate. Os interlocutores discuten con toda franqueza dunha crise diplomática entre París e México que xorde de que se fixo público o expediente que, pola súa natureza, se debeu

¹⁴Segundo Danielle BAILLY (1998:132) a inferencia está no proceso de comprensión “unha operación de razoamento lóxica pola cal, a partir dun feito, dunha proposta..., tiramos unha consecuencia”. Na lingua estranxeira, a inferencia pode permitir reconstruír unha parte dun enunciado, a partir do contexto e dos coñecementos persoais. Wenden (1991:21) subliña que “inferir é utilizar a información dispoñible para adiviñar o sentido de novas unidades, predicir os resultados ou decatarse das informacións que faltan”. Consultado na web: <http://www.univ-montp3.fr/metice/>.

¹⁵ *La langue de bois*, “a lingua de madeira”, é unha linguaxe de pleno dereito que un se pregunta se non se ensina na ENA (Escola Nacional de Administración, que é a institución da cal saen a maioría dos membros da clase política francesa). Entre a súas numerosas ‘utilidades’, permite esconder a verdade, responder desviándose da pregunta ou afogar unha ausencia de pensamento ou de coñecemento dun tema baixo unha enxurrada de palabras baleiras. *La langue de bois* pode tamén servir para facer crer a alguén que non lle somos hostís cando o manipulamos para levalo ós nosos propios fins. Esta expresión é recente en Francia xa que apareceu durante a década de 1970. Inicialmente foron os rusos os que, antes da súa revolución, utilizaron a expresión “lingua de carballo” para burlarse do estilo administrativo empregado pola sufocante burocracia tsarista. A expresión pasaría por Polonia antes de chegar a Francia.

¹⁶Programa emitido na canle Direct 8 o 11 de febreiro de 2011.

<http://www.direct8.fr/program/langue-de-bois-s-abstenir/comment/>

¹⁷Xefe da diplomacia francesa.

tratar con discreción. Discútese cunha liberdade total as protestas de Sarkozy e mais as declaracións da ministra dos Asuntos Estranxeiros¹⁸.

1.- Son insensible ó caso de Florence Cassez? “Non imos deixar 60 anos esta muller nunha prisión” -afirmou o Xefe do Estado, hoxe á tardiña, despois de recibir os pais de Florence Cassez¹⁹. (Discútese a diplomacia francesa: sempre facemos de máis).

2.- “É unha denegación de xustiza, unha decisión inxusta”, afirma Michèle Alliot-Marie. (Saída de ton da ministra de Asuntos Exteriores: como condenar dunha maneira xeral unha sentenza pronunciada nun país estranxeiro?)

3.- “Pido que se manteña o ano de México en Francia” e “dedícollo a Florence Cassez” - declarou Nicolas Sarkozy e matizou que a decisión tomouna de acordo coa muller condenada e cos seus pais. (Exceso de celo do presidente: Tiñamos que ver os pais Florence Cassez na Asemblea Nacional? É ridículo pero estamos na esaxeración da empatía. É terrible, esta muller converteuse na ministra de Cultura oculta, detrás dos barrotes. Sarkozy decide polarizarse nos casos que toman proporcións desmesuradas. Florence convértese en mártir, identificada como un símbolo; centrámonos nestes casos a falta dunha acción máis clara sobre os grandes problemas de Francia).

4.- A noite da súa elección o presidente falou de Ingrid Betancourt. (Exposición da personalidade do Presidente: Os nosos políticos electos non queren ser acusados de ter o corazón seco. Estamos no resultado da posta en escena dos sentimentos, da exhibición do eu).

Detrás do presentador: a foto de Florence Cassez, tralos barrotes do seu calabozo, ilustra o debate. Prodúcese unha reflexión, os cronistas invitados exprésanse con claridade. Por conseguinte, no programa *Langue de bois, s'abstenir* os invitados deben supostamente dicir o que pensan, sen morder a lingua. Pola contra, invítase a que se absteñan os que teñan a intención de enmascarar a verdade, de disimular ou de eludir as preguntas comprometidas. O pensamento simbólico da EI *Langue de bois (lingua de madeira)* é bo facer transparente: chega con buscar a antonimia da “claridade da linguaxe”. Unha linguaxe que transmite unha mensaxe intencionalmente trucada poñerá en evidencia a significación desta expresión. Que esperamos dunha linguaxe estereotipada? Un discurso baleiro ou case baleiro, un léxico opaco e pretencioso, expresións vagas, expresións fáciles de memorizar para chamar a atención da xente, palabras tiradas do seu contexto.

Dito isto, a imaxe referencial desta EI proposta ós estudantes representa unha onomatopea, que dá nas dúas linguas nunha linguaxe fixada, separada da realidade, sexa “falamos moito” *bla, bla, bla, bla (palabrería)*, sexa *lingua de madeira* que sae da boca e é incapaz de articular unha soa palabra, unha especie de tapón que impide falar,

¹⁸O guión introduce as aclaracións do Presidente Sarkozy ou de Michèle Alliot-Marie e entre parénteses están retranscritas as reflexións dos invitados ó debate. Por cuestión de espazo e para non agrandar este texto, só recolleemos algunhas reflexións.

¹⁹Publicado o luns 14 de febreiro de 2011 ás 18h33 – AFP en <http://www.nordeclair.fr/Actualite/Depeches/2011/02/14/famille-cassez-recue-elysee-mexique.shtml>

dicir o que pensamos de verdade. Entón falar para non dicir moito é igual a non falar, non dicir o que pensamos de verdade leva á *verborrea demagóxica* que sería o equivalente desta EI que revela a propia experiencia do real que ten o aprendiz.

- Espazo: no seo dunha relación cara a cara ou nun grupo
- Tempo: o da elocución
- Acción: unha relación de comunicación, un discurso
- A carga emocional desta situación é a argumentación sen contar con argumentos de peso, un discurso declamatorio e superficial.

Esta imaxe referencial²⁰ ten un sentido, trátase de mastigar o discurso co fin de evitar toda responsabilidade. En presenza da imaxe proposta co obxectivo preciso de transmitir a mensaxe icónica, o aprendiz-receptor fai a súa lectura e descifra a significación da expresión. Este segundo exemplo ilustra tamén a maneira coa que unha imaxe-idea pode compartir trazos comúns nas dúas linguas.

5. A interpretación da EI tributaria do contexto

Esta análise revélanos que a orixe da comprensión das EI está no seu contexto. Por iso é primordial que o alumno vaia adquirindo sensibilidade ante estas formas lingüísticas que caracterizan a sociedade francesa en comparanza coa súa, que capte as diferenzas, que descubra o implícito unido ó funcionamento da lingua. O saber popular que transmite debe ser comprendido na súa totalidade, o obxectivo é sacar o sentido figurado xa que “o sentido das palabras non permite interpretar a súa combinación” (Gross 1982:152).

Por isto, as unidades fraseolóxicas supoñen unha das maiores dificultades no ámbito do ensino-aprendizaxe dunha lingua estranxeira porque ilustran un trazo característico do ser humano: a súa capacidade creadora no ámbito da linguaxe. Se o aprendiz de FLE ou dunha LE calquera pretende falar coma un nativo, deberá aprender esta fraseoloxía enraizada no uso cotián da lingua meta. Para falarmos non só temos que dispor das palabras e do vocabulario senón tamén dos trazos específicos da sociedade como a visión que esta sociedade ten do mundo que conforma a idiosincrasia da lingua meta. Toda EI é un conxunto formado por un enunciado, composto de palabras, e un significado que contén un sentido global máis ou menos opaco.

²⁰ <http://www.presidentielle-2007.net/generateur-de-langue-de-bois.php> [10/10/2011].

É ben sabido que non podemos interpretar literalmente a expresión fixa (Gross 1996:10-11). Aínda que coñecemos o significado de todas as palabras, ese significado non permite concluír o significado da frase no seu conxunto. Polo tanto, diremos que é unha frase que non ten unha lectura composicional. Pero pode acontecer que unha frase dada teña dúas lecturas posibles: unha transparente e a outra opaca. Vexamos un exemplo, unha expresión que teña dúas interpretacións: unha literal e a outra idiomática. A pedra angular está entón na escolla dos trazos formais que hai que ter en consideración.

Tomber dans les pommes: un mesmo contexto fai que as dúas interpretacións sexan posibles: *Marie est tombée dans les pommes*:

-Primeira: na horta María, que andaba a apañar froita, caeu *nas mazás*. Empoleirada na escada, intentou chegar a póla e perdeu o equilibrio. Caeu nunha morea de mazás que se acumulaban no pé da árbore.

-Segunda: tras a caída *María desmaiouse*. Perdeu a consciencia.

A lingua española non dispón dunha expresión equivalente, só se expresa a acción e obtemos *María se mareó* (*Marie a eu un étourdissement*).

Vexamos outro exemplo en dous contextos diferentes *Sucrer les fraises*:

-Pedro bóttalles azucre nos amorodos que vai servir para a sobremesa: Pedro azucra os amorodos.

-Pedro treme, está senil.

*Sucrer les fraises*²¹ significa “estar senil, tremer”.

O sentido do verbo *sucrer* bascula e adquire unha nova extensión metafórica pola acción da analoxía entre *salferir o azucre* nos amorodos e *tremar* debido á decrepitude da persoa. O aprendiz de FLE, coa axuda destas expresións, acaba por comprender algunhas metáforas que fan máis accesible un coñecemento da lingua que parece inaccesible e terriblemente difícil.

²¹Cunha cunha de froitos vermellos nunha man e na outra cun azucreiro, hai que sacudir a segunda enriba da primeira co fin de obter excelentes amorodos con azucre. O xesto feito así recorda, por desgraza, os membros que se axitan de persoas, xeralmente maiores, cunha enfermidade dexenerativa que lles provoca tremores incontrolados. Esta expresión non parece que estea recollida ata o principio do século XX. A. Scholl, xornalista e autor dramático coñecido da segunda metade do século XIX, evoca, no seu *Poivre et Sel* de 1901, un militar a propósito do cal escribe isto: “Cincuenta anos tomando asente producíronlle un tremor de xeito que, cando quere botar de beber, o líquido sacudido derrámase como unha chuva ó redor do vaso. [...] Que prezada sería esta enfermidade para azucarar os amorodos!”. Atopamos entón aquí unha perfecta explicación da asociación familiar entre estes tremores que afectan as persoas maiores e a acción de botarlles azucre ós amorodos. En 1905, Duquesnel, en *Le mystère de Gaude*, escribira “(...) *et les bras agités de ce mouvement spasmodique que la langue populaire appelle ‘sucrer les fraises’*”. Este extracto mostra que a expresión, neste principio de século, forma parte da linguaxe familiar. En 1936, Louis-Ferdinand Céline utilizara *sucrer* (“azuclar”) para designar os tremores dun borracho.

Porén, tamén pode pasar que as dúas lecturas resulten opacas e que as dúas interpretacións diferentes teñan que ser aclaradas no contexto: *Jean a eu chaud aux oreilles!*

-*Jean a eu chaud aux oreilles!*: El case cae no barranco, librouse dunha boa!

-*Jean a eu chaud aux oreilles!*: Despois de enviar vodka dunha fecha, Jean emborrachouse.

En español no que se refire a primeira interpretación

¡*Menudo susto se llevó Juan!*

Canto á segunda

¡*Juan está nublado, la ha cogido llorona!*

6. A opacidade da EI fixada nas Gramáticas de Construcións

Os traballos dos *Cahiers du CRISCO*²² concirnen ás gramáticas de construcións; estas basean a súa argumentación na observación dos casos de fraseoloxía ‘clásica’. A perspectiva é holística, malia o carácter de composición da forma que xoga en realidade, non na configuración, senón na interpretación. O uso do “argumento da EI” permite considerar que:

-As formas gramaticais son EI formais, é dicir, non saturadas lexicalmente.

-Non escapan ó principio de composicionalidade no plano interpretativo, mentres forman estruturas unitarias.

-Son convencionais (non predicibles).

-Son de natureza léxica.

-A frecuencia das súas ocorrencias no discurso é determinante por se basearen no saber gramatical (LEGALLOIS-GREA 2006:27).

Unha locución idiomática prototipo está fixada e é opaca.

- Dende un punto de vista sintáctico, non se pode transformar. *Tirer le diable par la queue* non se pode transformar en **Tirer la queue du diable* ou **Tirer les diables par la queue*; os determinantes non poden cambiar.

- Dende o punto de vista semántico, o sentido desta locución non é a suma dos sentidos dos dous compoñentes, polo tanto, é opaco para quen non coñece a expresión. O sentido da locución caracterízase pola súa non-composicionalidade: comprender todas as palabras que entran en *Tirer le diable par la queue*²³ non chega

²² CRISCO (Centre de Recherches Inter-langues sur la Signification en Contexte). Université de Caen.

²³ Duneton, grazas ós traballos de P. Enckell sinala que nos séculos XVI e XVII significaba “traballar con humildade para gañar a vida razoablemente”. Polo contrario, dende 1690, Furetiere dálle outra significación á expresión *Tirer le diable par la queue* “procurarse a duras penas o necesario para vivir. Porén, preferimos tomar o demo en serio e consideralo aquí como unha imaxe que representa todas as

para captar o sentido conxunto²⁴: “vivir con recursos insuficientes”, “ter dificultades para satisfacer as necesidades”. As historias nas que unha persoa recorre ó demo para que a axude a sacala dunha moi mala situación son numerosas. A secuencia ten sentido só na súa totalidade xa que en realidade aquí non se fala nin dun rabo nin do demo. Esta fixación débese a unha imaxe, é dicir, a unha metáfora que sería, retomando a tese de N Charbonnel²⁵: “Un faire-comme-si volontaire de la part du locuteur (et non dû à la langue), faire-comme si consistant, pour la métaphore, à comparer ou identifier ce qui n’est pas comparable, et cela dans le but (dans un très grand nombre de cas) de proposer un modèle à suivre”. O seu equivalente en español sería *Estar a dos velas*²⁶; *sin blanca*; *sin parné* (*sans un sou*).

Analicemos a opacidade semántica desta expresión pola súa imaxe referencial *Estar a dos velas* fam. *con poco dinero, estar sin blanca*. A blanca era unha moeda do reino de Castela dos séculos XV e XVI que valía medio maravedí e unha cuarta parte dun ochavo²⁷; sendo unha moeda tan antiga, carece de valor e equivale a *sans un sou, sans un rond*. Non obstante en español, a segunda acepción desta expresión remite a outra interpretación: *No enterarse de nada, ser corto de luces*, é dicir “non comprender nada”, *être bouché à l’émeri*²⁸ en francés.

7. O concepto de estereotipo

No ámbito da psicoloxía sociocognitiva o concepto de estereotipo é ben coñecido. A teoría de Yzerbit e Schadron (1996:129), que parece a máis clara, defíneo como: “Un conxunto de crenzas compartidas a propósito das características persoais (xeralmente trazos da personalidade e tamén do comportamento) que identifican un grupo de persoas”.

cousas ás que recorremos en última instancia e que aínda nos parece atopar, obter incluso rezando, cando non temos outra maneira de escapar dunha situación miserable. [...] Para explicar a imaxe, podemos imaxinar un home que, sen recursos e xa non sabendo a quen dirixirse, acaba por recorrer á asistencia dese demo, do que primeiro rexeitara o socorro. Pero o demo non dá facilidades: dálle as costas ó que primeiro o despezou; e é nese momento, cando lle hai que tirar polo rabo, para que volva. A xente nova que tiña diante de si un futuro ruinoso máis dunha vez tiroulle pola faldra da chaqueta a esta monstruosidade social que chamamos usureiro e saben por experiencia o que quere dicir *Tirer le diable par la queue*” (Rozañ 1881:371-372).

²⁴ (Martin 1997:92-93).

²⁵ (Charbonnel e Kleiber 1999:103).

²⁶ Ter recursos insuficientes. Dicimos que igual se trata dun xesto que facemos dándolle a volta ó forro dos petos para demostrar que están realmente baleiros. A súa forma recordaría ás velas dunha embarcación de vela; ora ben, a polisemia deste substantivo pode facer referencia á candeia. Iribarren (1994:126) afirma que é posible que *vela* faga alusión ó xogo de cartas. Cando os xogadores apostaban, a banca iluminábase con dúas candeas para poder contar o diñeiro. Neste caso, *dejarle a dos velas* significaría perder todo o seu diñeiro. G. Doval (1995:111), en cambio, di que as tales *velas* deben de ser os mocos que caen do nariz dos nenos. Os pequenos mocosos son nenos abandonados, ninguén lles limpa mocos. Este exemplo ilustra ben a pobreza e o desconcerto, o que xustificaría a expresión *estar a dos velas* que se acompaña do xesto de deslizar os dedos furabolos e pai de todos de riba ata abaixo, sobre os lados do nariz (Doval 1995:111).

²⁷ Debido a cor branca do latón.

²⁸ Po de pedra moi dura que serve para tapar o colo da botella.

Do mesmo xeito, algúns estereotipos remiten ou ás imaxes que os membros de diferentes grupos teñen do seu propio grupo²⁹, ou ás imaxes que algúns grupos teñen dos outros³⁰. Como a nosa análise apunta á representación que o usuario fai da EI, veremos algúns exemplos

- (1) *Bâtir des châteaux en Espagne: hacer castillos en el aire*
- (2) *Parler français comme une vache espagnole*³¹: no hay quién lo entienda (a lingua española reflicte esta EI por medio dunha explicación)
- (3) *C'est du chinois: suena a chino* (é incomprendible)
- (4) *Filer à l'anglaise*: en Francia “fulano file à l'anglaise” cando en España, *X se despide a la francesa*

Neste proceso, a utilización destas estruturas abre unha ventá á ampliación do léxico e da lingua francesa. Non consideramos a comprensión das expresións idiomáticas como un obstáculo; ó contrario, este traballo facilita o dominio da lingua meta. Ademais, esta ferramenta didáctica, xa que favorece o descifrado desta fala coloquial coa que os aprendices se poden familiarizar, facilita a comprensión dende o principio da súa aprendizaxe. Recorrendo á experiencia, o vínculo entre a palabra clave da expresión e a súa imaxe referencial outórgalle ó aprendiz unha rede léxica que revela o senso da metáfora.

8. Conclusión

O desafío final do noso enfoque era o de descifrar o sentido dalgunhas expresións idiomáticas en L1 e en L2 para sinalarmos as súas coincidencias na imaxe referencial que lle permite a quen escoita descodificar a mensaxe de maneira máis fácil. Este bosquejo procede dun corpus traballado na clase cos meus estudantes e mostra que o dominio da fraseoloxía depende da competencia lingüística e da competencia tradutora. Dous trámites resultan entón necesarios: a fase semasiolóxica que se interesa no recorte destas unidades (fraseolóxicas), na súa significación, no rexistro en que se produciron e no valor funcional que teñen para construír o sentido; e a fase onomasiolóxica na que

²⁹ Auto-estereotipo.

³⁰ Hetero-estereotipos.

³¹ *Parler français comme une vache espagnole*, “falalo moi mal”. Atestado en 1640 en Oudin (*Aussi parler latin*, 1627) Esta loc. explicase tradicionalmente por unha alteración de *vasces*, é dicir “Gascon, Vasco”. A forma correcta sería entón falar (o) francés coma un vasco español, é dicir “coma un vasco (español) fala o francés, moi mal”. Pero esta versión parece posterior á da “vaca”. Para outros, vaca sería unha forma alterada de *basse* (servente), antiga palabra que designa unha criada, e da que non se atopa ningún rastro, agás nas formas rexionais como *baissotter*, *bassoter* “facer pequenos traballos de limpeza, bricolaxe”, ou *bassoteuse* “asistente”. En realidade, a hipótese dunha alteración non é indispensable. En efecto, a loc. comparativa “como unha vaca” funciona coma un intensivo a miúdo negativo. É o que mostra a curiosa interferencia entre *parler français comme une vache espagnole* (“falar como unha vaca española”) e a antiga loc.: *être sorcier comme une vache*, que dá, *il est sorcier comme une vache espagnole*, “é torpe, incapaz” (Rey-Chantreau 1990: 908).

se efectúa o inventario das correspondencias posibles, extraéndoo do acervo lingüístico da lingua fonte (materna) e facendo nel unha boa escolla.

Efectivamente, a desorientación primeira fronte a este imaxinario descoñecido na lingua meta pode cargarse de sentido na estrutura profunda da lingua fonte. E, a partir de aí, en invitando o aprendiz a estar máis atento, este logrará descodificar a imaxe formada por todos os compoñentes e representar esta imaxe na súa lingua materna. Esta interacción pedagóxica permitirá que sexa consciente dos seus coñecementos e facilitará –por que non– a anticipación do que é un obstáculo na expresión que hai que traducir. Somos polo tanto capaces de superar o noso sistema cultural, a nosa lingua, e traducir a lingua 1 á lingua 2.

Podemos afirmar, quizais, que a fraseoloxía fai máis expresivo o discurso porque lle dá trazos de comprensión, de convivencia e unha máis forte carga na argumentación. Este traballo non para aquí. Desexamos que sexa o preludio dunha pescuda ulterior inscrita nun proxecto de investigación sobre a adquisición da competencias idiomática e discursiva do FLE no contexto hispanofalante.

9. Referencias bibliográficas

- BAILLY, Danielle (1998): *Les mots de la didactique des langues. Le cas de l'anglais. Lexique*. Paris-Gap: Ophrys.
- BÁRDOSI, Vilmos, ETTINGER, Stephan, STÖLTING, Cécile (1992 - 2003³): *Redewendungen Französisch/Deutsch. Thematisches Wörter-und Übungsbuch*. Tübingen: A. Francke Verlag.
- CHARBONNEL, Nanine; KLEIBER, Georges (1999): *La métaphore entre philosophie et rhétorique*. Paris: PUF.
- CRISCO: <http://www.crisco.unicaen.fr> Université de Caen. (Bât. Sciences Porte SA S13), 14032 CAEN CEDEX). [Data de consulta 28/02/2011].
- DOVAL, Gregorio (1995): *Del hecho al dicho*. Madrid: Ediciones del Prado.
- ETTINGER Stefan (2008) en “Alcances e límites da fraseodidáctica. Dez preguntas clave sobre o estado actual da investigación” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 10, 2008, 95-127.
- GALISSON, R. (1991): *De la langue à la culture par les mots*. Col. Didactique des langues. Paris: CLE international.
- GONZALEZ REY, Mª Isabel (2002): *La phraséologie du français*. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- GROSS, Maurice (1982): “Une classification des phrases ‘figées’ en français”, en *Revue Québécoise de Linguistique* 11-2, 151-185.
- GROSS, Gaston (1996): *Les expressions figées en français*. Paris: Ophrys.
- GUILLEMARD, Colette (2002): *La fin des haricots et autres mystères des expressions françaises*. Paris: Bartillat.
- HUDSON, Jean (1998): *Perspectives on Fixedness: Applied and Theoretical* (Lund Studies in English, 94). Lund: Lund University Press.
- IRIBARREN, José María (1994): *El porqué de los dichos: Sentido, origen y anécdota de los dichos, modismos y frases proverbiales de España con otras muchas*

- curiosidades*. Pamplona: Gobierno de Navarra. Departamento de Educación y Cultura, 1955¹.
- LEGALLOIS, D. e GREA, Ph. (2006): “La grammaire de construction” en *Cahiers du CRISCO* 21, 2006, 5-27.
- MARTIN, Robert (1997): *Pour une logique du sens*. (Col. Linguistique Nouvelle). Paris: PUF, 1992¹.
- MEJRI, Salah (2005): “Traduire, c’est gérer un déficit” en *Meta. Journal des traducteurs / Meta. Translators’ Journal*. 50, 1, 2005, 120-128. Université de Montréal. <http://www.erudit.org/revue/meta/2005/v50/n1/010662ar.html>
- REY, Alain et CHANTREAU, Sophie (1990): *Dictionnaire des expressions et locutions*. Paris: Le Robert.
- ROZAN, Charles (1881): *Petites ignorances de la conversation*. Paris: P. Ducrocq.
- WENDEN, A. (1991): *Estrategias del principiante para la autonomía del principiante*. Londres: Prentice Pasillo.
- YZERBIT, Vincent; SCHADRON, Georges (1996): *Connaître et juger autrui*, Chapitre III, “Une approche cognitive des stéréotypes” Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble, 101-139.